

Pamis. Església dels Sants Abdó i Senén (ceràmica) ¹	Sí	Raïm	Sense	Forment
Perpinyà. Goigs dels Sants (Perpinyà, 1778, GEC) ²	Sense ("germà major")	Cap	Sense ("germà menor")	Cap
Pobla del Duc, la ³	Sí	Forment	Bigot	Raïm
Prades de la	Barbeta	Cap	Sense barba,	Cap

¹ **"Plafó ceràmic a l'església dels Sants Abdó i Senén. Pamis"**

(https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/79/Plafó_ceràmic_a_l%27església_dels_Sants_Abdó_i_Senén%2C_Pamis.JPG). Pamis és un caseriu del terme d'Ondara (la Marina Alta). Es tracta d'un plafó ceràmic en què el sant que hi ha a la nostra esquerra porta una font amb raïm, font que no sol aparèixer en les representacions artístiques dels Sants de la Pedra. El 27 de desembre del 2019, l'enllaç era diferent.

² Hem inclòs aquesta entrada perquè fa referència a qui és el germà gran i qui el més jove, fet que, a vegades, figura en els goigs. Informació tret del llibre de José Sistac Zanuy (p. 163).

³ **"Festes 2015 als Sants de la Pedra La Pobla del Duc"**

(http://www.lapobladelduc.es/sites/default/files/files/2015/sants-de-la-pedra_2015.pdf), fotos de les pàgines 4 i 5. No figura la numeració d'aquestes planes.

Molsosa ⁴			sembla jove.	
Quartell. Església de Santa Anna ⁵	Sí	Forment	Sí	Raïm
Quatretonda. Cooperativa Vinícola de Quatretonda (ceràmica) ⁶	Sí	Forment	Sí	Raïm
Rafelbunyol. Església de Sant Antoni Abat.	Sí	Forment i raïm	Sense	Forment ⁷
Real (ceràmica) ⁸	Sí	Raïm	Sí	Forment

⁴ La informació sobre Prades de la Molsosa, una de les parts que integren el municipi de la Molsosa (el Solsonès) i que està en la Vall del Llobregós, l'he pogut reflectir gràcies a Fermí Manteca, qui me l'envià per correu electrònic (el 19 de maig del 2018), després d'haver contactat amb **"Llobregós Informatiu"**. Aparegué en l'article **"Els retaules barrocs de Prades de la Molsosa"** (https://issuu.com/llobregos/docs/llobregos_01_10_15.pdf/32), de Joan Yeguas i Gassó, qui inclou que *"Es tracta d'obres de mitjans del segle XVII (...) entre 1630 i 1665 (...)*.

L'obra més antiga seria el retaule dedicat als sants Abdó i Senén, degut a la seva atribució estilística. Joan Bosch i Ballbona el va atribuir a l'escultor Miquel Vidal, que deuria morir al voltant [= voltant] de 1651, quan fa el testament. (...) Per tant, aquesta obra es podria datar entre 1640-1650" (p. 39).

Igualment, en una part de l'article, baix d'una foto, llegim *"Sants Abdó i Senén davant l'emperador Claudi [sic] i exhortats a adorar ídols (detall del retaule datat entre 1640-1650)"* (p. 40). Adduïrem que l'emperador no era Claudi, sinó Deci.

L'endemà m'envià una foto del retaule, en què apareixen els dos sants. Els dos sants porten una palma i el que hi ha a la nostra esquerra, porta barbata. Normalment, o porten una palma o no, però no una barbata, motiu pel qual he inclòs aquest detall en el quadre, malgrat que no vagen acompanyats de cap producte agrícola.

També adduïrem que, el 16 de novembre del 2017, Ester Sabata, del **"Patronat de Turisme del Solsonès"**, ens envià informació a partir de dos enllaços de la web **"Turisme Solsonès"**: 1) **"Sant Ponç de Prades"** (<http://turismesolsones.com/punt/sant-ponc-de-prades>) i 2) **"La Molsosa"** (<http://turismesolsones.com/punt/la-molsosa>). Per exemple, ens indicava que en l'església parroquial de Sant Ponç de Prades, del nucli de Prades, hi ha un retaule dedicat als sants Abdó i Senent.

⁵ Foto de la web **"PIKDO"** (<https://www.pikdo.me/media/BI27C0uHOr2>), signat per Miguel Pérez. Segons comentà el capellà Ramón Micó Colomer (amic de Facebook), en l'apartat de Facebook de l'Ajuntament de Quartell, el dia 30 d'agost del 2018, a un missatge que jo havia escrit, són del segle XXI.

⁶ Informació treta gràcies a unes fotos enviades per l'Ajuntament de Quatretonda, el 24 de desembre del 2018, a través d'un missatge.

⁷ El fet que el sant que hi ha a la dreta, segons mirem frontalment, porte forment, és atípic, sobretot, quan el de l'esquerra també ho fa. Aquesta informació és del 2005.

Real de Gandia, el (llibre) ⁹	Sí	Forment	Sí	Raïm
Sagra. Església de Sant Sebastià Màrtir (escultura) ¹⁰	Sí	Forment	Sí	Raïm
Sagra. Església de Sant Sebastià Màrtir (escultura) ¹¹	Sí	Raïm	Sí	Forment
Sagunt (llibre) ¹²	Sense	Forment	Sí	Raïm
Sagunt (medalla) ¹³	Sí	Forment	Sí	Raïm
Sagunt. Església de	Sí	Forment	Sí	Raïm

⁸ **“Mural de Ceràmica ‘Abdón i Senén’”** (<https://www.ceramicasclaur.com/muraldeceramica-abdon-senen>), de la web **“Xavier Claur”**. És del 2012 i, per mitjà d’una conversa del 3 de setembre del 2018, amb el ceramista Xavier Claur, vaig saber que està en la **“Llar dels Jubilats”** de Real (població de la Ribera Alta, tradicionalment coneguda com Real de Montroi).

⁹ Informació tretada del **“LLIBRE FESTES EL REAL DE GANDIA 2017”** (http://www.elrealdegandia.es/sites/default/files/files/cultura/llibre_festes_el_real_de_gandia_2017.pdf), en què hi ha una foto dels Sants de la Pedra (p. 9).

¹⁰ Informació sobre les escultures que hi havia en 1936, abans de la guerra, facilitada per J. Antonio, membre del Consell Parroquial de la Parròquia de Sant Sebastià, en un missatge del 15 de gener del 2019. En paraules seues, **“Les imatges destruïdes el 1936 substituïren en el s. XIX aprox. a unes d’escàs interès artístic i que foren retirades del culte”**. Agraesc que m’enviàs aquesta foto de les escultures que hi havia en 1936, ja que confirma, de nou, que el sant que sol portar el forment és el que veiem a l’esquerra de la foto.

¹¹ Informació facilitada per J. Antonio, membre del Consell Parroquial de la Parròquia de Sant Sebastià, en un missatge del 15 de gener del 2019. En paraules seues, **“Les imatges actuals són del 2006, dels tallers d’Olot”**.

¹² Contraportada del llibre **“Santos Abdón y Senén, mártires”**, d’Antonio Chabret Fraga (de 1894), la qual figura en la pàgina 11 de l’article **“L’intercessió als Sants de la Pedra, una antiga devoció, ja perduda, dels llauradors de Xirivella”** (<http://www.xirivella.es/wp-content/uploads/2018/04/4.Lintercesió-als-Sants-de-la-Pedra-una-antiga-devoció-ja-perduda-dels-llauradors-de-Xirivella.pdf>), de José Ángel Riquelme Membrillas, publicat en la revista **“Camí Fondo”** i tret de la web de l’Ajuntament de Xirivella. Agraesc la informació, facilitada per María Martínez, encarregada de **“Biblioteques i Arxiu Municipal de Xirivella”**, en un correu electrònic del 25 de juny del 2018.

¹³ Foto del llibre **“Els Sants Abdó i Senén: documentació, gojos i iconografia”** (p. 65), de Juan José González Pla i de Josep Dionís Martínez, sobre els Sants de la Pedra, en Sagunt. Junt amb la foto, llegim **“Anvers de la medalla que porten els membres de la Junta de la Confraria dels Sants Abdó i Senén”**. Agraesc la generositat de Josep Dionís Martínez, qui m’envià un exemplar del llibre.

Santa Maria (escultura) ¹⁴				
Sagunt. Família Escrig-Balaguer (escultura) ¹⁵	Sí	Forment	Sí	Raïm
Sant Boi de Llobregat. Parròquia de Sant Baldiri (pintura) ¹⁶	Sense	Forment	Sense	Espasa
Sueca ¹⁷	Sí	Forment	Sense	Raïm
Sueca. Ermita dels Benissants (ceràmica) ¹⁸	Sí	Forment	Sí	Raïm
Sueca. Ermita dels Benissants (escultura). ¹⁹	Sí	Arròs	Sense	Arròs

¹⁴ Foto del llibre *“Els Sants Abdó i Senén: documentació, gojos i iconografia”* (p. 65), de Juan José González Pla i de Josep Dionís Martínez, sobre els Sants de la Pedra, en Sagunt.

¹⁵ Escultures de principis del segle XIX, propietat de la família Escrig-Balaguer, les quals apareixen en la portada del llibre *“Els Sants Abdó i Senén: documentació, gojos i iconografia”*, de Juan José González Pla i de Josep Dionís Martínez, publicat en el 2000.

¹⁶ *“Parròquia de Sant Baldiri – SANT BOI DE LLOBREGAT-CATALUNYA”*

(http://campaners.com/php/fotos_campanar.php?numer=6806), entrada de la web *“Campaners”*, en què apareix la foto dels Sants de la Pedra, amb l'enllaç (<http://campaners.com/original/foto173253.jpg>). Aquesta foto va acompanyada de la nota *“Sants Abdó i Senent”*, i veiem que és una obra de pintura feta per Delfí Dalmai i Argemir, en el 2009. És una de les poques obres en què u dels dos sants no porta cap fruit i, a més, en aquest cas, el substitueix per una espasa. Així mateix, en la banda de darrere dels sants, hi ha una colla de llauradors treballant en el camp i també unes garbes de forment.

Partint d'informació facilitada per Francesc Llop i Bayo, estudiós sobre les campanes, en un correu electrònic del 5 de setembre del 2018, *“La foto ha estat presa per un col·laborador habitual de la pàgina Web (...) i va afegir la foto que li va semblar interessant.*

Donaria la impressió que és una obra moderna, posterior a 1940, pintada directament sobre el mur”.

¹⁷ *“1902, cronologia suecana”* (<http://fotosueca.blogspot.com/2016/05/1902-cronologia-suecana.html>). Entrada del blog *“Fotos antigues de Sueca”*.

¹⁸ *“Sinopsi Ruta a la Muntanyeta dels Benissants”* (<http://margegros.blogspot.com/2014/05/sinopsi-ruta-la-muntanyeta-dels.html>), entrada dins del blog *“Marge gros. Associació cultural de Daimús”*.

¹⁹ *“ERMITA DELS BENISSANTS ABDÓ Y SENENT. Muntanyeta dels Sants. Sueca”* (<https://bichosymasvc.blogspot.com/2013/08/ermita-dels-benissants-abdon-y-senent.html>), entrada

Sueca. Retaule de l'Ermita dels Benissants.	Sí	Forment	Sí	Raïm
Terrassa. Retaule de Jaume Huguet ²⁰ .	Sí	Cap	Sí	Cap
Teulada (ceràmica) ²¹	Sí	Forment	Sí	Raïm
Toril y Masegoso (escultura) ²²	Sí	Forment	Sí	Forment i raïm
Torrent. Església de l'Assumpció de Nostra Senyora (altar lateral)	Sí	Forment i raïm	Sense	Raïm
Torrent. Església de l'Assumpció de Nostra Senyora (escultura) ²³	Sí	Forment i raïm	Sense	Forment i raïm
Torrent. (ceràmica) ²⁴	Sí	Forment	Sí	Raïm

---

del blog *"Bichos y más VLC"*, de Ramon Belenguer. Apareixen unes escultures dels dos sants, acompanyats d'espigues d'arròs.

²⁰ Aquesta obra de pintura és de 1460 i, quant a les espases i la posició d'ambdues, des de molt prompte, m'han recordat el forment i el raïm, ja que el sant que hi ha a l'esquerra, té apuntant amunt, mentres que el de la dreta, ho fa cap a terra.

²¹ Foto treta de l'article *"Programación fiestas Populares del 'Sants de la Pedra'"* (<http://teuladamorairadigital.es/art/6975/programacion-fiestas-populares-del-sants-de-la-pedra-2016>), de la web *"TeuladaMorairadigital.es"*. Baix de l'obra es llig *"SANTS ABDON I SENEN"* (sic). El títol de l'article que hem escrit ací és el de l'original de la font.

²² Informació treta de l'entrada *"Octubre2017/Miscelánea: LA IGLESIA DE SAN ABDÓN Y SENÉN EN TORIL (ALBARRACÍN-TERUEL)"* (<http://miscelaneaturolense.blogspot.com/2017/10/octubre2017miscelanea-la-iglesia-de-san.html>), en el blog *"Miscelánea turolense"*, de Chusé María Cebrián Muñoz. Són escultures modernes, posteriors a la guerra (1936-1939), que estan en l'ermita de Toril, dins del terme de Toril y Masegoso (en la comarca aragonesa de Sierra de Albarracín).

²³ Es troba en l'altar major.

²⁴ És una obra de ceràmica del segle XVIII i està en el Carrer Sants de la Pedra. Es pot veure en la portada del llibre *"Torrens 1996"*, sobre estudis i investigacions de Torrent i de la comarca. És prou semblant a una de Gandia que data de l'any 1777.

València (goigs) ²⁵	No	Forment	Sí	Raïm
València. Ermita de Santa Llúcia (pintura) ²⁶	Sense	Forment	Sense	Raïm
València. Església dels Sants Abdó i Senent, Carpesa (escultura) ²⁷	Sí	Raïm	Sense	Forment
València. Església dels Sants Abdó i Senent (escultura) ²⁸	Sí	Cap	Sense ("que és el més jove, digam")	Cap
Vall-de-roures. Església de Santa Maria la Major (escultura) ²⁹	Sí	Forment	Sí	Raïm

²⁵ Foto del llibre de José Sistac Zanuy (p. 183), a partir d'uns goigs publicats en la Ciutat de València.

²⁶ Es tracta d'un llenç de 1650, d'Agustí Gasull, un pintor possiblement valencià, que hi ha en l'entrada "**GASULL, Agustí Sants de la Pedra (1650)**" (<http://campaners.com/santallucia/document0.php?numer=187>), dins de la web "*campaners.com*". Una de les majors singularitats d'aquesta obra és que els dos sants apareixen sense barba. Part de la informació l'hem tret de l'entrada "**Pintores valencianos en la Roma de finales del siglo XVII**" (<http://campaners.com/santallucia/text.php?numer=87>), amb informació de Víctor Marco García, dins de la web "*campaners.com*".

²⁷ "**Església dels Sants Abdon i Senen. Carpesa. València**" (<http://elscolordsdelaterra.blogspot.com/2016/04/esglesia-dels-sants-abdon-i-senen.html>), entrada del blog "*Els colors de la terra*". Són dues escultures que apareixen dalt de la porta d'entrada al temple, en la "*Capelleta amb els sants Abdon i Senen (sic)*".

²⁸ Aquestes dades són del 2005, en iniciar l'estudi. I les paraules que van adjuntes a un dels dos sants, són les que em digué el capellà que m'informà aleshores. Potser es tracte de l'Església dels Sants Abdó i Senent, que hi ha en Carpesa, una històrica població independent, a hores d'ara, part de la Ciutat de València.

²⁹ Informació recopilada per mitjà d'un correu electrònic enviat des de la "**Fundación Cultural Valderrobres Patrimonial Asunción Tomás Foz**" (Vall-de-roures), el 18 de juny del 2018, per mitjà de Manuel Siurana. És u dels poquíssims casos en què baix de la representació de cada sant indica el nom de cadascú, no el del conjunt. Segons escrigué "*en la Iglesia parroquial se conserva una escultura realizada por encargo hará unos diez años o algo más*". Informació facilitada per Manuel Siurana, per mitjà de dos correus electrònics (18 de juny del 2018 i 13 d'agost del 2018). El dia del romiatge (que, eixe any, es realitzà el 12 d'agost), les escultures es porten des de l'església fins a l'"*Ermita Los Santos*", com indicava en el segon correu: "*La romería de los Santos Abdón y Senén fue ayer, 12 de agosto. El día*

Vall-de-roures. Ermita Els Sants (làmina) ³⁰	Sí	Forment	Sí	Raïm
Vilavella, la (escultura) ³¹	Sí	Forment	No	Raïm
Xàtiva. (ceràmica) ³²	Sí	Forment	Sí	Raïm
<i>You Valencia</i> <i>Magazine</i> (escultura) ³³	Sí	Forment	Sense	Raïm

---

de la fiesta, se lleva a la ermita". Vall-de-roures és una població aragonesa, catalanoparlant, de la Matarranya.

³⁰ Informació facilitada per Manuel Siurana, per mitjà d'un correu electrònic, el 13 d'agost del 2018.

³¹ Informació treta de la foto d'encapçalament del blog "**Sants de la Pedra La Vilavella**" (<http://santsdelapedra.blogspot.com>), relacionat amb la població valenciana la Vilavella (la Plana Baixa).

³² Informació facilitada per Jose V. Sanchis Pastor, en el grup de Facebook "**Rescatem paraules de l'oblit**", el 30 de juny del 2019, on, la vespra, jo havia penjat unes preguntes de vocabulari agrícola relacionades amb el llibre "**Estampas de Masarrochos**". Jose V. Sanchis també oferí una foto de Xàtiva, foto que, en paraules seues, "*La podràs veure a Xàtiva. No sé si el carrer es diu Sants de la Pedra, o carrer Febra. A les rodalies del carrer Febra ho trobaràs*". Tornarem a parlar-ne en l'apartat sobre ceràmica. El 1r de juliol enví un correu electrònic a la biblioteca de Xàtiva i, el 4 de juliol, em responien que "*Efectivament, aquest plafó modern, de darrerries del segle XX, està situat al carrer dels Sants de [la Pedra, de] Xàtiva.*

És possible que hi existira un anterior, de la mateixa advocació, desaparegut en la guerra". És una adaptació d'un panell ceràmic de 1777 que es troba en Gandia (la Safor).

³³ "**Els Sants de la Pedra, protectores de la huerta de nuestra tierra**" (<http://youvalencia.com/index.html/2018/07/27/sants-pedra-protectores-huerta-tierra>), article publicat en la web "**You Valencia Magazine**". La segona imatge que apareix és la d'aquesta obra d'escultura. La primera foto, en canvi, ja l'hem inclosa en aquesta taula de representacions artístiques, en parlar sobre les que hi ha en les Alcusses (dins del terme municipal de Moixent).